

№ 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>.

12. Предеин К.Н. Поручительство в современном гражданском праве : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право» / К.Н. Предеин. – Екатеринбург : РГБ, 2007. – 171 с.

13. Рішення Вищого спеціалізованого суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26949998>.

14. Спасибо-Фатеева І.В. Казка про вовка, козу та капусту на новий лад: кредитор, боржник та майновий поручитель у правовідносинах застави / І.В. Спасибо-Фатеева // Часопис цивільстики. – 2007 – № 4 – С. 10–13.

15. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.]; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 2. – 2011. – 656 с.

16. Чанишева А.Р. Іпотечні цивільні правовідносини : [монографія] / А.Р. Чанишева. – О. : Фенікс, 2009. – 148 с.

УДК 347.45.47

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ (ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ) ПОСЛУГ

Керученко О.С., аспірант
Харківський національний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено дослідженню прав та обов'язків сторін договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. Докладно аналізуються права замовників психологічних (психотерапевтичних) послуг – клієнтів та їх виконавців – психологів та психотерапевтів.

Ключові слова: замовник, виконавець, права та обов'язки сторін договору, права, обов'язки.

Статья посвящена исследованию прав и обязанностей сторон договора о предоставлении психологических (психотерапевтических) услуг. Подробно анализируются права заказчиков психологических (психотерапевтических) услуг – клиентов и их исполнителей – психологов и психотерапевтов.

Ключевые слова: заказчик, исполнитель, права и обязанности сторон договора, права, обязанности.

Keruchenko O.S. RIGHTS AND OBLIGATIONS OF THE CONTRACT PARTIES OF THE AGREEMENT OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL (PSYCHOTHERAPEUTIC) SERVICES

The article is devoted to the rights and obligations of the contract parties to provide psychological (psychotherapy) services. Psychological (psychotherapy) service customer's rights are analyzed in details – clients and their performers – psychologists and psychotherapists.

Key words: customer, performer, rights and obligations of the contract parties, law, duties.

Постановка проблеми. Одним з основних елементів договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг є права та обов'язки сторін. Досить часто у літературі зазначається, що саме права й обов'язки становлять зміст того чи іншого цивільно-правового договору [1, с. 79]. Власне у цій частині договору визначаються гарантовані юридичними нормами можливості сторін та кореспондуючі їх обов'язки іншої сторони не заважати у реалізації відповідних прав, а, можливо, і активно сприяти такій реалізації. Отже, права та обов'язки сторін складають «ядро» вказаного цивільно-правового договору, що і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Ступінь розробленості проблеми. Указаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу Б. Алмазов, Ю. Аргунова, В. Горбунова, В. Ілейко, М. Казанцев, Т. Караваєва, С. Клименко, Н. Козлова, С. Філіпова та ін. Водночас питання прав та обов'язків сторін цивільно-правового договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг свого належного висвітлення не отримало.

Метою статті є аналіз прав та обов'язків сторін цивільно-правового договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг.

Виклад основного матеріалу. У контексті питання, що розглядається, можна виділя-

ти два основні блоки. По-перше, це права та обов'язки замовників психологічних (психотерапевтичних) послуг. При цьому вони можуть виступати як одночасно споживачами цих послуг (більшість випадків), так і замовниками відповідних послуг, коли споживачами виступають інші суб'єкти (наприклад, договір про надання психологічних послуг неповнолітнім, що укладається батьками чи одним із них із відповідним фахівцем, або договір, що укладається власником підприємства, установи, організації чи особою, що його замінює, стосовно надання психологічних послуг працівникам тощо). По-друге, це права та обов'язки виконавців відповідних послуг.

Говорячи про права споживачів психологічних (психотерапевтичних) послуг, варто зауважити, що ряд із них носить так би мовити базовий характер, вони властиві стороні замовника будь-якого договору про надання послуг, інші ж обумовлюються специфікою відносин, які виникають між клієнтом та психологом (психотерапевтом). Варто також враховувати, що клієнт у цьому разі виступає споживачем, а тому на такі відносини поширюються положення Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-XII [2]. Так, у ст. 4 вказаного Закону визначено, що споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на

території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: захист своїх прав державою; належну якість продукції та обслуговування; безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця); відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону; звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав; об'єднання у громадські організації споживачів (об'єднання споживачів). У тій чи іншій мірі всі ці права стосуються і замовника у договорі про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг.

Враховуючи все вищевказане, до основних прав клієнтів, тобто замовників за договором про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг, можна віднести такі права: на повагу зі сторони психолога (психотерапевта) та гуманне ставлення; на вільний вибір психолога та добровільність отримання психологічної (психотерапевтичної) допомоги; на інформацію; на збереження професійної таємниці психологом (психотерапевтом); на отримання довідки про надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги, окрім випадків надання відповідних послуг анонімно; на анонімне звернення до психолога (психотерапевта); на відшкодування моральної та майнової шкоди у разі неналежного надання психологічних (психотерапевтичних) послуг та захист прав і законних інтересів, зокрема в судовому порядку; право на отримання психологічної (психотерапевтичної) допомоги вдома.

Право на повагу зі сторони психолога (психотерапевта) та гуманне ставлення. Фахівець, надаючи психологічні (психотерапевтичні) послуги, має з повагою ставитися до кожного клієнта незалежно від статі, раси, кольору шкіри, майнового стану, релігійних уподобань тощо. Такі особливості клієнта не можуть бути підставою для вибору тих чи інших методик. Єдиною метою діяльності психолога (психотерапевта) має бути виключно покращення психологічного стану клієнта, а його діяльність має базуватися на науково обґрунтованих оптимальних для конкретного замовника методах.

Право на вільний вибір психолога та добровільність отримання психологічної (психотерапевтичної) допомоги. Психологічна (психотерапевтична) допомога, на відміну від ряду випадків надання психіатричної допомоги, має надаватися добровільно. Добровільність клієнта є важливою на всіх етапах надання відповідної допомоги, при цьому у будь-який момент він може відмовитися від неї.

Також доцільно на законодавчому рівні виділити чіткий перелік випадків, коли принцип добровільності може ігноруватися у разі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги. Наприклад, у разі ліквідації наслідків екстрених ситуацій перша психологічна допомога може надаватися особам без їхньої згоди у разі необхідності. У ч. 2 ст. 87 Кодексу цивільного захисту України визначено, що постраждалі, а також особи, які залучалися

до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, за висновками медико-соціальних експертних комісій забезпечуються психологічною реабілітацією [3]. Проте, на жаль, подальшої деталізації ці положення не отримали – не зрозуміло, у якому порядку, на яких підставах надавати відповідні психологічні послуги та як вирішується питання з добровільністю у цьому випадку. Іншим прикладом може бути надання психологічних послуг малолітнім особам за зверненням батьків чи осіб, які їх замінюють.

Слід зазначити, що питання добровільності надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги тісно пов'язані з належною інформованістю замовника відповідних послуг.

Право на інформацію. Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). Інформація про продукцію не вважається рекламою [2].

Варто зазначити, що право клієнта на інформацію у контексті договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг включає такі складники: інформація про права, які має громадянин та особливості їх реалізації; інформація про сутність, цілі, задачі психологічної допомоги та методики, які будуть використовуватися для досягнення відповідних цілей; інформація про перспективи стану клієнта у разі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги та без її надання; інформація про професіоналізм та кваліфікацію виконавця послуг та осіб, яких він залучає до процесу надання відповідних послуг у разі необхідності; інформація про потенційні негативні наслідки застосування відповідних методик для фізичного та психічного здоров'я клієнта тощо.

Належна інформованість замовника виступає основною передумовою надання інформованої згоди. Загалом категорія інформованої згоди розглядалася у науці переважно в контексті правового регулювання надання медичної допомоги. У цьому аспекті інформована згода на медичне втручання – це добровільне, компетентне прийняття пацієнтом запропонованого варіанту лікування, що ґрунтується на одержанні ним повної, об'єктивної та всебічної інформації із приводу майбутнього лікування, можливих ускладнень і альтернативних методів лікування [4, с. 267]. С. Стеценко, В. Стеценко та І. Сенюта пов'язують правомірність інформованої згоди на медичне втручання із трьома її критеріями: інформованість – надання лікарем перед медичним втручанням пацієнтові інформації про суть майбутнього втручання; добровільність – прийняття пацієнтом рішення під час відсутності будь-яких зовнішніх факторів, що свідчили би про недобровільність такої згоди; компетентність – ухвалення рішення в умовах наявних і зрозумілих для пацієнта знань про майбутнє медичне втручання [5, с. 164–165]. У повній мірі це стосується і надання інформованої згоди під час надання психологічної (психотерапевтичної) допомо-

ги. При цьому, на нашу думку, можна виділити два критерії інформованої згоди – інтелектуальний і вольовий. Інтелектуальний критерій передбачає необхідність надання повної, всебічної та об'єктивної інформації про процес надання психологічної (психотерапевтичної) послуги і прийняття відповідного рішення на основі отриманої інформації. Вольовий критерій означає свідоме, без будь-якого зовнішнього тиску прийняття відповідного рішення. Тобто за загальним правилом волевиявлення клієнта має відповідати його внутрішній волі (проте можуть існувати і виключення, наприклад, у разі надання психологічної допомоги малолітнім за рішенням батьків чи осіб, які їх замінюють). Лише у разі отримання інформованої згоди може розпочинатися процес надання психологічної (психотерапевтичної) послуги. До речі, з реалізацією права на інформовану згоду тісно пов'язане право на участь у процесі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги, на вибір методик і особливостей надання відповідних послуг у рамках, визначених договором.

Право на збереження професійної таємниці психологом (психотерапевтом). У процесі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги фахівцю може знадобитися значний об'єм інформації про особу. Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. При цьому конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [6]. Поширення інформації про фізичну особу, яка була отримана у процесі психологічної (психотерапевтичної) допомоги, є можливим лише з дозволу клієнта.

У разі ж надання психологічних (психотерапевтичних) послуг сім'ям чи іншим колективам необхідно на початку процесу надання допомоги визначити, який об'єм інформації підлягає розголошенню іншим членам колективу. Пріоритетом у цьому випадку має виступати захист індивідуальних прав конкретних осіб, які належать до відповідного колективу.

Право на отримання довідки про надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги, окрім випадків надання відповідних послуг анонімно. Надання психологічної допомоги у ряді випадків може і повинно мати результатом певні юридичні наслідки. Наприклад, у законодавстві слід передбачити ситуації, коли проведення консультації із психологом може бути умовою допущення і продовження навчання у середньому навчальному закладі у разі неналежної поведінки учня. У таких випадках необхідним є документальне підтвердження її надання, у зв'язку із чим на нормативному рівні слід чітко визначити форму і зміст такої довідки.

Право на анонімне звернення до психолога (психотерапевта). У законодавстві слід визначити, що у разі відповідного волевиявлення особи, яка звертається за наданням психологічної (психотерапевтичної) допомоги, така до-

помога має надаватися анонімно. При цьому виникає питання про можливість договірної оформлення відносин, які виникають, оскільки для укладення договору необхідно вказувати відомості про клієнта. У цьому разі логічно передбачити, що у договорі мають визначитися прізвище, ім'я, по батькові та інша інформація, що повідомляється зі слів замовника без пред'явлення документів, які посвідчують особу, та перевірки отриманих відомостей.

Право на отримання психологічної (психотерапевтичної) допомоги вдома. Ідеться про випадки, коли в особи відсутня фактична можливість відвідувати психолога (психотерапевта). У такому разі психологічна (психотерапевтична) допомога має надаватися вдома. Підстави та порядок надання таких послуг мають бути чітко визначені у законодавстві.

Також замовник має право на відшкодування моральної та майнової шкоди у разі неналежного надання психологічних (психотерапевтичних) послуг і захист прав та законних інтересів, зокрема в судовому порядку.

Говорячи про права замовників психологічних послуг, не можна оминати увагою питання їхніх обов'язків. До них можна віднести обов'язки: виконувати вказівки та рекомендації психолога; надавати інформацію; поважати психолога.

Обов'язок клієнта виконувати вказівки та рекомендації психолога. Ідеться про те, що процес роботи психолога (психотерапевта) щодо досягнення цілей психологічної допомоги потребує зусиль не тільки зі сторони виконавця послуг, а й зі сторони замовника. До того ж визнання обов'язку виконувати рекомендації психолога як права стане перепорою у якісному виконанні фахівцем своєї роботи, оскільки обов'язкове і належне виконання необхідних методик клієнтом є необхідною умовою якісної роботи виконавця.

До змісту цього обов'язку також входить необхідність регулярного відвідування психолога (психотерапевта) із частотою, яка вказана у договорі, оскільки часто значні перерви у процесі надання вказаних послуг можуть мати наслідком зниження їх ефективності і результативності.

Обов'язок надавати інформацію. Для належного вибору методик, які можуть застосовуватися виконавцем для надання психологічних послуг замовнику, йому необхідно володіти повною і всебічною інформацією про замовника, а тому доцільно передбачити, що він має не право, а обов'язок надавати фахівцю усю необхідну інформацію.

Обов'язок клієнта поважати психолога. У значній мірі це право лежить у площині моралі та деонтології. Проте замовник психологічних (психотерапевтичних) послуг повинен поважати честь, гідність і ділову репутацію фахівця, не вчиняти у процесі надання психологічної допомоги жодних дій, які можуть порушити права психолога (психотерапевта). У протилежному випадку такі дії клієнта можуть бути підставою для відмови у наданні відповідних послуг.

Що ж до прав психологів (психотерапевтів), до них слід віднести такі: право на інформацію; право на захист порушених клієнтом

прав; право на відмову від надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги.

Право на інформацію. У значній мірі це право кореспондує обов'язку клієнта надавати психологу інформацію в об'ємі, необхідному для належного надання психологічної допомоги. Відмова клієнта надавати необхідну інформацію чи надавати її у необхідному об'ємі може бути підставою для відмови від надання професійних послуг психологом (психотерапевтом).

Право на захист порушених клієнтом прав. Право на захист професійних прав виникає у разі неналежної поведінки клієнта, у результаті якої можуть бути порушені права психолога (психотерапевта) на повагу до честі, гідності чи ділової репутації. Форми захисту у такому разі можуть бути різні – самозахист, звернення до суду тощо. У країнах, де надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги є більш поширеним і розвинутим, важливу роль у цих процесах відіграють громадські організації психологів (психотерапевтів), які можуть сприяти відповідному захисту.

Право на відмову від надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги. Психолог (психотерапевт) за загальним правилом зобов'язаний надавати психологічну (психотерапевтичну) допомогу кожному, хто до нього звернеться. Разом із цим можуть виникати ситуації, коли психолог (психотерапевт) може відмовитися від надання послуг клієнту. До таких випадків слід віднести: прояв неповаги до честі, гідності і ділової репутації фахівця; неповне надання клієнтом інформації, яка необхідна для якісного надання допомоги, чи надання неправдивої інформації; випадки, коли звернення громадянина за наданням психологічної допомоги не обумовлене наявністю у нього психологічних проблем чи необхідністю отримання психологічних (психотерапевтичних) послуг; недостатня кваліфікація фахівця для надання послуг у конкретному випадку, зокрема, коли необхідна передача особи на лікування неврологам, психіатрам чи іншим фахівцям тощо.

Стосовно обов'язків психологів, до них слід відносити такі: поважати права клієнта у процесі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги; кваліфіковано виконувати свої посадові обов'язки; надавати клієнту повну інформацію; зберігати професійну таємницю.

Найважливішим є **обов'язок поважати права клієнта у процесі надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги.** До змісту цього обов'язку входить: рівне ставлення до будь-якого клієнта незалежно від раси, кольору шкіри, етичних, релігійних, політичних чи інших переконань; шанобливе ставлення до клієнта, повага до його честі і гідності; надання послуг лише на науково обґрунтованій об'єктивній основі, єдиною метою при цьому має бути лише максимально можливе покращення психологічного стану клієнта, а не досягнення особистих чи інших неналежних цілей психолога (наприклад, фінансового характеру, коли фахівець умисно може продовжувати тривалість надання допомоги та кількість зустрічей із метою отримання більш високої оплати своєї праці).

Важливим є й **обов'язок надавати психологічну (психотерапевтичну) допомогу особисто.** Особисте виконання умов договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг є умовою належного виконання зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 527 Цивільного кодексу України.

При цьому, якщо фахівець не володіє достатнім рівнем знань чи кваліфікації для надання послуг, це є однією з підстав для відмови в укладенні договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. Проте, якщо виникне необхідність залучення сторонніх фахівців вже у процесі надання послуг, це є можливим за згодою замовника.

Наступним є **обов'язок кваліфіковано виконувати свої посадові обов'язки.** Надання психологічних (психотерапевтичних) послуг має надаватися тільки фахівцями з вищою освітою. При цьому методики, які застосовуються фахівцями, мають бути офіційно зареєстрованими та належним чином апробованими. Методики, які не є зареєстрованими, можуть застосовуватися лише у разі згоди пацієнта чи його законних представників, що слід чітко передбачити у законодавстві.

Важливим з погляду гарантування права клієнта на приватність є обов'язок фахівця зберігати професійну таємницю. Будь-яка інформація, яка була отримана виконавцем у процесі надання психологічних (психотерапевтичних) послуг замовнику, є таємною та підлягає розголошенню лише у випадках, які мають бути прямо визначені законом.

Не менш важливим є **обов'язок фахівця надавати клієнту повну інформацію про його прав й обов'язки, а також форми, порядок та особливості надання психологічних (психотерапевтичних) послуг.** Лише у разі належної реалізації цього обов'язку фахівцем можна говорити про правомірність інформованої згоди на надання відповідних послуг.

Висновки. Таким чином, замовник та виконавець цивільно-правового договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг наділені низкою взаємно кореспондуючих прав та обов'язків, які визначають сутність зазначеного договору та складають його невід'ємний елемент.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ємельянчик С. Права й обов'язки сторін за договором надання послуг доступу в Інтернет (договором інтернет-провайдингу) / С. Ємельянчик // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 79–82.
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
3. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.
4. Сізнцова Ю. Інформована згода на медичне втручання: юридичний захист пацієнтів і медичних працівників / Ю. Сізнцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 23. – Ч. 1. – Т. 1. – С. 266–269.
5. Стеценко С. Медичне право України : [підручник] / [С. Стеценко, В. Стеценко, І. Сенюта] ; за заг. ред. д. ю. н., проф. С. Стеценка. – К. : Правова єдність, 2008. – 507 с.
6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.